

L'occitan qu'es aquò ?

1 / Occitan, gascon, « patois » ?

Tà respóner a ua question de lenga, autant interrogar la linguistica. Los linguistas (a fòrça pauc d'excepcions près) s'acòrdan a díser que l'occitan ei ua lenga polidialectala (o polinomica), qui compta 6 dialectes : gascon, lengadocian, lemosin, auvernhat, provençau e vivaro-aupenc. Que i a dens cada dialecte variacions localas, sense hèr empach a l'inter-compreneson entre diferentas fòrmas d'un dialecte e entre los diferents dialectes. La sua apareishuda remonta a l'entorn deu sègle IX^{au}. Que veiram la sua origina, la sua istòria e la sua escritura dens articles a venguer.

E alavetz, lo « patois » ? Aqueth mot estoc creat au torn deu sègle XVII^{au} dab un sens pejoratiu entà desvalorizar las lengas de França (autas que lo francés deu poder), dab la volontat de las hèr desapareisher. Que cau notar qu'aqueth concèpte ei ua especificitat francesa, qui estoc emprontada per quauques autes país, sustot vesins : Italia, Soissa, Belgica. Lo monde tròban, dab rason, las lengas polidialectalas remirablas en America deu Sud, en India, o dens d'autes país, mes las desvaloran en « patois » quan se passa ací. Alavetz per la sua dignitat, que l'aperam peu son nom : occitan e se volèm, que podèm precisar : de Gasconha, o enquèra « gascon ».

Entà ne saber mei suu concèpte de « patois » :

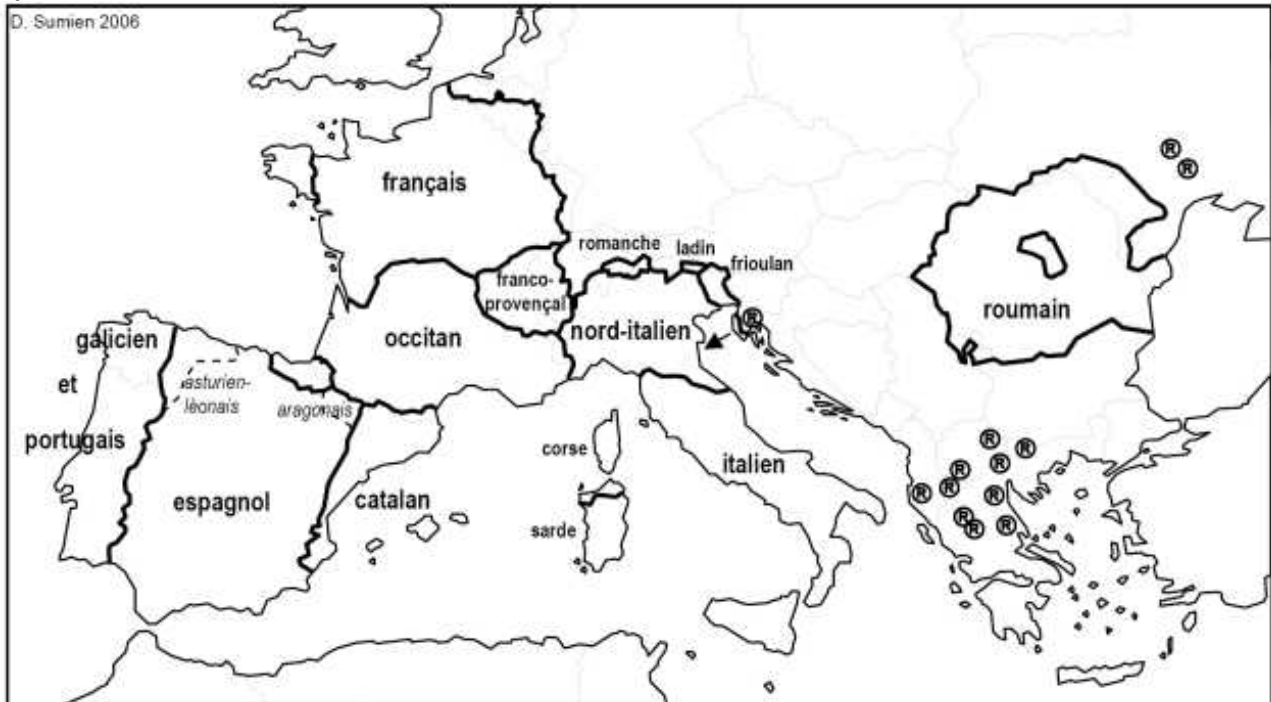
<https://shs.cairn.info/revue-langage-et-societe-2021-HS1-page-255>

Domergue Sumien – revista Linguistica Occitana (Wikipedia)

2 / L'origina de la lenga

L'occitan qu'ei apareishut a comptar deu sègle IX^{au} dab ua mutacion deu latin qui s'ei dialectalizat e mesclat dab las lengas presentas suu territòri. Aqueth fenomène se passèt dens la totalitat deus territòris romanizats e que balhèt la familha de las lengas ditas « romanicas » : castelhan, catalan, còrse, francés, italian, portugués, reto-roman, romanés, sarde, francoprovençau e occitan (véser la carta d'illustracion). Aquò explica las semblanças entre aquestas lengas e la facilitat entà nosauts a las compréner e a las apréner.

https://www.univ-montp3.fr/uoh/occitan/une_langue/co/module_L_occitan_une%20langue_7.html

Dens la familha de l'occitan, lo gascon teng las suas particularitats de la preséncia importanta d'un substrat aquitano-euskarian au moment de la romanizacion. Per exemple disèm esquèrra en gascon, quan lo mot basco ei « ezker » e a l'epòca antica, Aush s'aperava « Elimberris ».

A comptar de l'edat mejana, l'occitan qu'ei vengut ua lenga vertadèra, tant entau quotidian, coma entaus escrits sabents e oficiaus. Que cau notar que l'occitan estoc ua de las prumèras lengas romanicas a èster escricha. Mès en aquera epòca, la lenga non a pas enquèra de nom. Per exemple en 1216, Ramon VI de Tolosa l'apèra « nòstra lenga ».

La prumèra referéncia a l'occitan coneguda uèi, qu'ei deu poèta Dante, qui en 1283 a escrich « la lingua d'oco » dens « Convivio ». En 1285, que trobam dens lo testament de Lancelot d'Orgement « patriae Occitanae ». En seguir, las referéncias se multiplican : « Patria Occitania, lingua d'oc, Linguae Occitanae »... De véser lo tribalh de recèrca de Josiana Ubaud sus : <http://www.josiane-ubaud.com/linguistique.htm>

Los trobadors, a comptar de la prumèra mitat deu sègle XII^{au}, qu'an inventat un estile poetic : la fin'amor (o amor cortés) e an atau hèit conéisher e enténer l'occitan dab lor art

dens Europa tota. L'occitan estoc lenga deu pòble, lenga oficiala e lenga deu poder pendent mei de 3 sègles. L'edicte de Villers-Cotterêt (1539) qui impausèc l'utilizacion deu francés dens los actes oficials començec a signar la debuta deu recul de l'usatge de l'occitan. Mès çaquela, quitament 5 sègles mei tard, la lenga qu'ei tostemp viva.

Entà aprigondir :

https://www.univ-montp3.fr/uoh/occitan/une_langue/co/module_L_occitan_une%20langue_2.html

3 / Deu sègle XVI^{au} au sègle XXI^{au} : lo replec

Après un usatge prestigiós dinc a la debuta deu sègle XVI^{au}, l'occitan recula davant lo francés dens los actes oficials (edicte de Villers-Cotterêts en 1539), pendent que lo francés se nòrma e que la sua literatura se desvolòpa dab òbras de referéncia. L'occitan perd pauc a pauc los sons usatges oficials, mes se manteng a l'orau.

En França, après la revolucion de 1789, totas las autas lengas, a despart deu francés, que son remesas en causa e assimiladas a la contra-revolucion. A comptar d'aqueth moment lo concèpte de « patois » qu'ei creat tà las desqualificar e las hèr desapareisher. L'enquista deu ministèri de l'instruccion publica miada en 1864 montra que mei de 90% de la populacion non parla pas francés en Gèrs, Arièja, Avairon o Var. Dinc a 1914, l'occitan demòra la lenga de comunicacion principala suu son territòri, la borghesia sola parla francés. La guèrra de 14 - 18 qu'estoc un moment clau de replec de las lengas de França e en particular de l'occitan : nombre de locutors tuats, creishença d'un sentiment nacionaliste francés e tostemp la volontat deu poder de las hèr desapareisher.

A l'escòla, ua caça qu'estoc miada, dab punicions e umiliacions taus qui èran susprés a parlar occitan, la delacion qu'èra encoratjada. Lo dròlle gahat recebèva un senhau (o vergonha) e ne devèva trobar un aute qui avèva parlat la lenga ende'u li hèr passar. A la fin de la jornada lo darrèr qui avèva lo senhau èra punit.

En 1951, la lei Deixonne permetoc l'ensenhament de las lengas minorizadas de França, e, mei recentament, la lei Molac de 2021 establiscoc ua proteccion patrimoniala de las lengas e ua generalisacion de la proposicion d'ensenhament. A maugrat de las leis, e de las demandas, l'auhèrta d'ensenhament qu'ei enqüèra redusida. Dens l'ensenhament public seccions bilingas existissen au primari, on l'ensenhament se mia mitat en occitan e mitat en francés. Que n' i a 4 en Gèrs : Plasença de Gèrs, L'Isla de Baish, Vic de Fesensac e Monbrun-Encaussa. En Occitania, las escòlas associativas Calandretas assegurun un ensenhament immersiu de la lenga ; n'i a pas nada en Gèrs. Corses e talhèrs, principaument associatius, permeten tanben aus adultes d'aprèner la lenga. En mei de l'ensenhament, un enjòc de la sauvagarda repausa uèi sus la socializacion, delà deu mitan culturau, on se tròban nombre d'òbras en occitan dens totas la disciplinas : literatura, musica, arts plastic, cinèma, teatre.

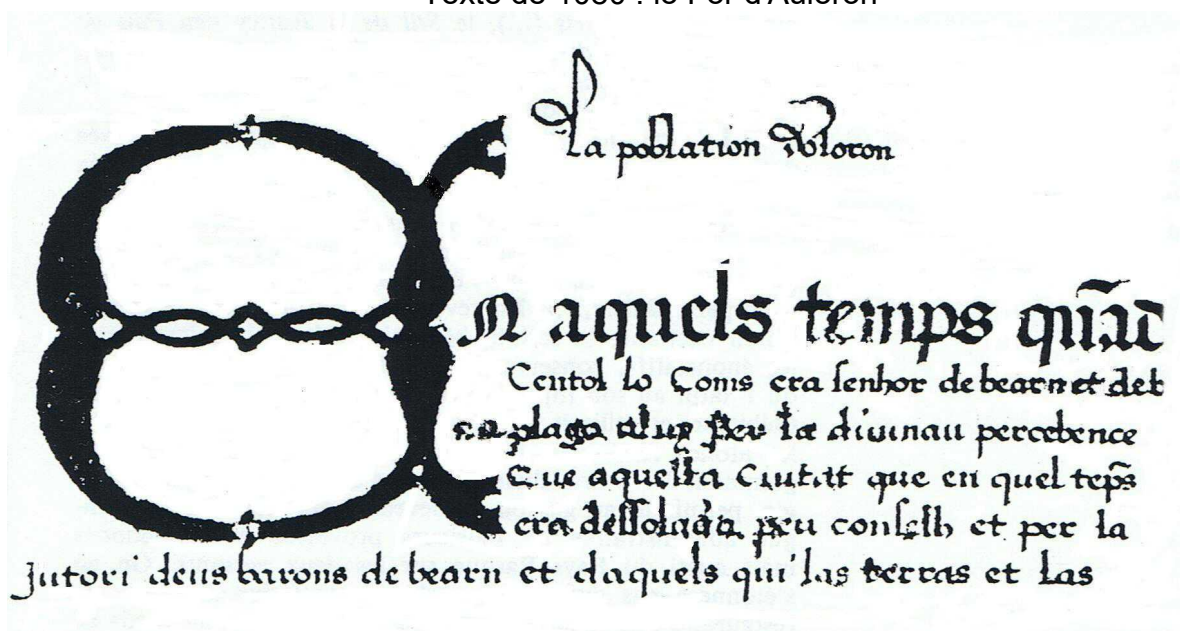
Entà ne saber mei sus l'istòria de la lenga occitana :

https://www.univ-montp3.fr/uoh/occitan/une_langue/co/module_L_occitan_une%20langue_4.html

4 / L'escritura de la lenga

Las lengas romanicas s'escriuen tanlèu lo començar l'atge-mejan e l'occitan n'ei ua de las prumèras. Au briu deu temps, s'ei fixada progressivament ua grafia pròpia e relativament coerenta sus l'ensemble deu territòri occitan.

Tèxte de 1080 : lo Fòr d'Auloron

En aquels temps quand Centol lo Coms era Senhor de bearn et de b[igorr]a plago a luy per la diuinaiu percebence que aquesta ciutat que en quel temps era dessolada peu conseil et per l'ajutori deus barons de bearn et daquels qui las terras et las seubas aben en miro fossa poblada.

De notar la coeréncia :

- dab un tèxte de la region de Montpelhièr datat de 1363 : https://www.univ-montp3.fr/uoh/occitan/une_langue/co/petit_thalamus.html
- dab las Poesias Gasconas de Pèir de Garros (Lèitora) en 1567 : <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k70584n.image>

Aquera escritura se perd pauc a pauc, dinc a quitament desaparéisher au sègle XVI^{au}, quan s'emplegan grafias que se servissen deu sistèma fonetic francés entà escrèver l'occitan. En tot pegar a las variacions dialectalas, aqueras grafias meten fin a un biaish d'escrèver comun a l'espaci occitan.

A la mieitat deu sègle XIX^{au}, lo movement deu Felibritge adòpta en Provença un sistèma ortografic causit per Frédéric Mistral, prèmi Nobel de literatura dab la sua òbra « Mirèio », Mirèlha. Serà nomada « grafia mistralenca ». En tot utilizar los còdis deu francés (nombre de fonèmas occitans son de mau transcrèver) e ensajar de pegar a las diferentas prononciacions (mantuas grafias per un medish mot), aqueth còdi complica la prononciacion de mots desconeguts, copa la lenga de la sua familha romanica e ne limita la compreneson taus locutors d'aquestas lengas.

A comptar de la mieitat deu sègle XIX^{au}, d'autres sistèmas que's desvolòpan, basats sus l'escritura istorica de l'atge-mejan. Lo sistèma proposat per Louis Alibert, apèrat « Grafia classica », presentat dens la sua òbra « Gramatica occitana » pareishuda en 1935, coneish uèi un usatge largament majoritari, quitament en Val d'Aran (en Espanha) e dens las Valadas italianas, dus territòris on l'occitan a un estatut oficiau.

A maugrat de quauquas peijas que vesèm enqüèra puntejar de quan en quan, la grafia classica ei la que s'utiliza principalement dens l'ensenhament e la creacion artistica (cant, cinèma, literatura, musica, teatre,...) e qui nos rend possible la lectura deus tèxtes ancians dens la lor version originala.

Entà aprigondir : https://www.univ-montp3.fr/uoh/occitan/une_langue/co/module_L_occitan_une%20langue_11.html

5 / Los empronts a l'occitan

Coma l'avèm vist, l'occitan s'ei escrit a comptar de la debuta de l'atge-mejan. Qu'estoc ua lenga d'usatge popular, mès tanben literària, sabenta e oficiala, los trobadors l'an difusada dens las corts d'Euròpa tota. Lo son espendiment amièc l'integracion de mots occitans dens d'autas lengas.

L'anglés

Los mots d'origina latina dins l'anglés son entrats per l'occitan. Aquò pòt benlèu susprener se n'avèm pas au cap quauques episòdes istorics. Alienor d'Aquitània, arre hilha d'un deus prumèrs trobadors coneguts : Guilhèm IX de Pèitius, parlava entre-aute occitan. Maridada au rei de França Loís VII, puish repudiada, se maridèc dab lo futur rei d'Anglatèrra Enric II. Que transmetoc l'occitan aus sons dròlles, au miei deus quaus Richard Cœur de Lion, qui escrivoc en occitan a la faïçon deus trobadors. Ad aqueth moment, l'occitan qu'èra presat e practicat a la cort de Bordèu. Aquiu quauques exemples d'empronts dens aqueth tablèu, mes n'i a fòrça autes :

Mot anglés	Origina en occitan	Arrevirada en francés
cardoon	cardon	cardon
curtain	cortina	rideau
eagle	agla	aigle
mushroom	mossaron	champignon
squirrel	esquiròu	écureuil
toast	tòsta	tartine

Lo francés

L'origina latina deu francés e de l'occitan que ne hè lengas parentas. Mès au delà de las semblanças, lo francés a integrat fòrças mots dirèctament de l'occitan. Lo passatge deus trobadors dens las corts prestigiosas de França tota e quitament au delà, aurà çampar favorizat aqueths empronts. Aquiu quauques exemples au miei deu centenat qui exista :

Mot francés	Origina en occitan
amour	amor
barrique	barrica
cadena	cademat
cigale	cigala
pétanque	pè tancat
troubadour	trobador

Lo « francitan »

Que son mots qui non existan pas en francés academic, mès qui son fòrça emplegats dens lo parlar de tot dia en territòri occitan e de còps mei lonh. Se pòt notar que quauques

uns dintran dens lo diccionari francés au hiu deu lor expandiment : reconquista de l'occitan ? Troberatz quauques exemples en seguir, mes de segur qu'auratz de qué completar longament la lista :

Mot francitan	Origina en occitan	Mot francitan	Origina en occitan
bader	badar	mascagner	mascanhar
boudu	bon diu	péguer	pegar
cagade	cagada	pépiot	pèpi
castagne	castanha	rogne	ronha
ensuqué	ensucar	tchaoupiner	chaupinar
espanter	espantar	thatche	charrar

Que cau notar lo cas de « qu'es aquò » qui estoc longtemps ua expression de francitan. Ara emplegada de pertot en França, qu'ei integrada dens la lenga e dens los diccionaris, damb çaquela aproximacions ortograficas.

Véser tanben : <https://www.go-to-the-future.eu/fr/fiches/fiche/36>

